

Inni utenforskapet

- Om kultursensitivitet i oppsøkende sosialt arbeid

Høgskolen i Oslo og Akershus
Fakultet for samfunnsvitenskap
Bachelor i sosialt arbeid
Våren 2017

Eksamenskode: SOS3900
Kandidatnummer: 553

Innhold:

1. Innledning.....	2
Bakgrunn for valg av tema	2
Problemstilling	3
Førforståelse	3
Avgrensing	3
Begrepsavklaring.....	4
Metode.....	6
Kildekritikk.....	7
Oppgavens videre oppbygging.....	8
2. Systemteori og mangfoldsperspektiv.....	8
”Alt henger sammen med alt” – systemteori.....	8
Mangfoldsperspektiv – ulike tilnærminger	9
Kulturforståelser	10
3. Oppsøkende sosialt arbeid.....	13
Likhetstrekk i oppsøkende sosialt arbeid i dag.....	14
Oppsøkerrollen i dag	14
Uteseksjonen i Oslo	15
4. Kompetanse hos sosialarbeideren	15
Relasjonskompetanse i relasjonsarbeid	16
Samhandling.....	17
5. Hvordan kan kultursensitivitet være viktig for relasjonsarbeidet?	17
Kulturkompetent og kultursensitiv – en refleksjon over ordbruk og holdninger ...	18
Systemisk tenkning i et mangfoldperspektiv.....	19
Kultursensitivitet – andreperspektivet i samhandling	21
Kultursensitivitet - Egenperspektivet i samhandling.....	21
Interseksjonalitet – viktig for relasjonsarbeidet?.....	23
Interseksjonalitet som teoretisk kunnskap hos sosialarbeideren	25
Kap 6. Avslutning.....	27

1. Innledning

I denne oppgaven utforskes mangfoldsperspektivet i sosialt arbeid. Mer konkret; hvordan en kultursensitiv holdning hos sosialarbeideren kan være viktig i samhandling med krysskulturelle brukere i oppsøkende sosialt arbeid. Kultur handler om verdier, ideer og tankemønstre (Gullestad 1989, 32). Disse verdiene, ideene og handlingsmønstrene tilegner vi oss som medlem av en gruppe og er grunnlaget for vår tolkning av omgivelsene og utgangspunktet for handling (Thorbjørnsrud 2009, 210). Med en slik begrepsbruk innebærer kultur etnisk opphav, samtidig som det kan forstås som kultur knyttet til et miljø eller en gruppe. I tillegg til typiske kulturforståelser i mangfoldsperspektivet vil oppgaven belyse interseksjonalitet som et kulturperspektiv. Interseksjonalitet handler om at vi samtidig og overlappende tilhører kategorier som for eksempel kjønn, etnisitet og klasse og hvordan det påvirker oss (Oltedal 2013, 103). Systemteori vil også bli brukt for å belyse problemstillingen. Kanskje mer enn om å forstå den andre, handler kultursensitivitet om å forstå seg selv i samspill med den andre (Thorbjørnsrud 2009, 201). Refleksjon om egne holdninger vil derfor også være tema for oppgaven. Oppsøkende arbeid retter seg i stor grad mot marginaliserte grupper (Klyve 2006, 71), det vil si mennesker i ”utenforskapet”, der sosialarbeiderne er i en posisjon hvor de på mange måter får innblikk i utenforskapet.

Bakgrunn for valg av tema

Arbeids- og praksiserfaring med ungdomsarbeid i Oslo, sammen med tidligere sosialantropologisk utdanning er bakgrunn for min interesse for tema. Da NRK Dagsrevyen (2017) tidligere i år publisert en reportasje om ”svenske tilstander” i de østlige bydelene i Oslo med høy innvandrerandel, tenkte jeg videre på hvordan man kan arbeide forebyggende med ungdom. I den sammenheng ønsket jeg å se på hvilken betydning det har at sosialarbeidere har en kultursensitivitet i møte med krysskulturell ungdom. Reportasjen fikk kritikk for ikke å ha gjort grundige undersøkelser, der det ble vist til Ung i Oslo-undersøkelsen (2015) som forteller at det er mindre rus og kriminalitet og at flere ungdommer enn få forteller om opplevd trygghet i nærmiljøet (Andersen og Bakken 2017). Oslo politidistrikt har gjennomført en undersøkelse blant politiinformanter der målet har vært å se om det finnes tendenser til at enkelte boområder har egne sosiale strukturer, der noen lever utenfor majoritetssamfunnet og politiets kontroll – i såkalte parallellsamfunn (Oslo politidistrikt 2016, 6). Av

undersøkelsen fremkommer det at Oslo har utfordringer med fattigdom og marginalisering. Det fremkommer at det finnes problemer som har med belastede grupper, miljøer, aktører og områder å gjøre, men at politiet ikke oppfatter det som parallellsamfunn. Problemene er knyttet til sosioøkonomiske forskjeller og ikke direkte tilknyttet etnisitet (Oslo politidistrikt 2016, 38-40). Etnisitet er altså ikke fremhevet som en utfordring i seg selv i forhold til kriminalitet, men heller at flere av de som har sosiale og økonomiske problemer, har en annen etnisk bakgrunn enn norsk (Oslo politidistrikt 2016, 40). Uten å gå videre inn i kritikken av reportasjen eller reportasjen som sådan, ser vi likevel at en andel av de som har sosiale og økonomiske utfordringer i Oslo har en annen etnisk bakgrunn enn norsk. Reportasjen er også et eksempel fra media på at utfordringer i samfunnet antakelig kobles for lett til etnisitet.

Problemstilling

Hvordan kan kultursensitivitet være viktig for relasjonsarbeidet med krysskulturelle unge voksne i det oppsøkende sosiale arbeidet i Oslo?

Førforståelse

Min førforståelse av tema er at kultursensitivitet i arbeid med målgruppa er viktig og kan styrke tilliten mellom ungdommen og sosialarbeideren fordi en slik sensitivitet eller forståelse kan virke anerkjennende. Jeg tenker at denne opplevelsen av anerkjennelse vil være fruktbar for relasjonen og tilliten mellom sosialarbeideren og ungdommen. Opplevelser og tolkninger av forskjellige virkeligheter finner jeg interessant og relevant og mener det er viktig for sosialarbeidere å ha reflektert over egne og andres ”kulturelle briller” og verdier.

Avgrensning

Uteseksjonen i Oslo

Sosialarbeidere møter på krysskulturelle unge voksne i flere yrkeskontekster. Jeg velger å avgrense til å skrive om Uteseksjonens oppsøkende sosiale arbeid i Oslo sentrum, og bruker eksempler fra deres erfaringer på Vaterland på Grønland i Oslo. Det har å gjøre med egne oppfatninger av hva godt sosialt arbeid kan være. Et oppsøkende lavterskeltilbud fordrer brukersentrert praksis og bærer med seg en del

verdier som respekt, menneskeverd og likhet i en uformell arena. Dette appellerer til meg og er verdier jeg setter høyt i sosialt arbeid. Velferdsetaten har utarbeidet en kartlegging av unge menn i det åpne rusmiljøet på Vaterland på Grønland i Oslo (Hollerud 2017). Erfaringer herfra kommer til å bli brukt som eksempler i oppgaven.

Unge voksne

Oppgaven avgrenses til å handle om unge voksne i alderen 18-25 år. Denne målgruppen omfatter vanligvis mennesker i alderen fra slutten av tenårene til slutten av 20-årene (Hammer og Hyggen 2013, 14). Unge voksne antas altså å være et sted mellom ungdom og voksen. Flere av de unge under 18 år som Uteseksjonen treffer på Vaterland har kontakt med barnevernet (Hollerud 2017, 14). Siden personer over 18 år i utgangspunktet ikke oppretter ny kontakt med barnevernet har de ikke samme oppfølging.

Begrepsavklaring

Kultursensitivitet

Kultursensitivitet i sosialt arbeid handler om å vise forståelse og respekt for andres verdier og imøtekomme disse (Qureshi 2015, 209). Det er altså noe vi utøver. Kultursensitivitet kobles til følsomhet for egne og andres preferanser (Qureshi 2015, 209). Det fordrer altså en bevissthet om egne holdninger og eget utgangspunkt.

Krysskulturell

Krysskulturell er en betegnelse brukt om barn og unge som vokser opp med påvirkning fra to eller flere kulturer i en stor del av barndommen (Salole 2013, 29). Statistisk sentralbyrå har laget en standard for grupperinger av personer etter innvandringsbakgrunn til bruk i statistikk. Der gjøres det blant annet en distinksjon mellom født i Norge med to norskfødte foreldre, innvandrer, norskfødte med innvandrerforeldre og norskfødte med én utenlandsk forelder (Statistisk sentralbyrå 2008). Betegnelsen krysskulturell inkluderer flere av disse kategoriene og beskriver bedre målgruppen oppgaven retter søkelys mot. I stedet for å ha fokus på hvilket land personen har herkomst fra, er det *opplevelsen* av å vokse opp med påvirkning fra flere kulturer som er viktig i oppgaven. Betegnelser som ellers har blitt brukt om krysskulturelle unge er blant annet, norske barn med innvandrerbakgrunn, og annen-

og tredjegerasjonsinnvandrere. Slike begreper kan imidlertid virke fremmedgjørende og misvisende for dem som blir beskrevet, særlig når det fremhever annerledeshet hos barn som er født og oppvokst i Norge (Salole 2013, 28).

Sosialarbeider og feltarbeider

Yrkesutøverne innenfor det oppsøkende sosiale arbeidet kalles i denne oppgaven for feltarbeidere og sosialarbeidere. Det vektlegges at mesteparten av personalet i det oppsøkende arbeidet må være personer med faglig opplæring i praktisk sosialt arbeid (NOU 1980: 37, 45). Med tiden har imidlertid andre yrkesgrupper, som blant annet sykepleiere og vernepleiere blitt ansatt i det oppsøkende arbeidet (Erdal 2006, 95). Siden ansatte i Uteseksjonen har variert sosialfaglig bakgrunn utover sosionom, kalles de ansatte for sosialarbeider fremfor sosionom. Feltarbeider er ett av flere begreper som blir brukt om ansatte i det oppsøkende sosiale arbeidet (Erdal 2006, 18).

Relasjonsarbeid

Relasjonsarbeid er en sentral del av oppsøkende sosialt arbeid med ungdom (Erdal 2006, 101). I denne oppgaven dreier relasjonsarbeid seg om relasjonskompetanse, som handler om å forstå og samhandle på en god og hensiktsmessig måte (Røkenes og Hansen 2012, 9-10). Kvaliteten på relasjonen mellom sosialarbeideren og personen er sentral for endringsarbeid og for å stimulere til utvikling, frigjøring og mestring hos personen (Røkenes og Hansen 2012, 18-19).

Interseksjonalitet

Interseksjonalitet handler om hvordan det påvirker oss at vi samtidig kan tilhøre flere kategorier eller grupperinger som kjønn, etnisitet, klasse, alder, legning, familie eller religion (Oltedal 2013, 103). Interseksjonalitet tar utgangspunkt i en metafor om ”intersections”, eller veikryss/krysningspunkter på norsk (Berg, Flemming og Gullikstad 2010, 16). En brun, religiøs, gutt fra et fattig hjem beveger seg innen de kategoriene etnisitet, kjønn, religion og klasse. I kategoriene kan han oppleve diskriminering og marginalisering. I veikryssene mellom de ulike kategoriene kan han oppleve dobbel diskriminering. Interseksjonalitet blir presentert mer utførlig i kapittel 2.

Metode

Denne oppgaven er basert på skriftlige kilder og er dermed en litterær oppgave (Dalland 2014, 223). Som inspirasjon til problemstillingen har jeg benyttet meg av eldre bacheloroppgaver. I oppgaver som liknet mitt tema, noterte jeg ned litteratur relevant for problemstillingen. Jeg hentet litteratur fra litteraturlistene i bøkene, både med tanke på fordypning og for å finne primærkilder. Problemet med å bruke sekundærlitteratur er at andre har gjort egne tolkninger av stoffet, slik at noe av det originale innholdet har gått tapt (Dalland 2014, 73). Jeg har blant annet brukt Idunn for å lete etter data i vitenskapelige tidsskrifter. De går gjennom strengere kvalitetskrav enn fagtidsskrifter slik at de får et slags kvalitetsstempel (Dalland 2014, 78). Men lesing av fagtidsskrifter har også vært nyttig og jeg har brukt en artikkel fra Fontene. Idunn var også nyttig for å lete etter relevant faglitteratur der jeg også benyttet meg av blant annet FAFO, Institutt for samfunnsforskning, Oria og Google Scholar. Jeg søkte blant annet på *sosialt arbeid og kulturforståelse, interseksjonalitet og krysskultu** og *etnis** på norsk og engelsk. Stjernetegnet, som kalles trunkering, gjorde at jeg fikk flere variasjoner av ordene (Bårnes og Løkse 2014, 30). Jeg har benyttet meg av data fra Ung i Oslo-undersøkelsen og Oslo politidistrikts undersøkelse om hvorvidt det finnes parallellsamfunn i Oslo. På nettsidene til Velferdsetaten har jeg hatt nytte av rapporter om og fra Uteseksjonen. Resultatene fra kartleggingen av unge menn som selger rus på Vaterland (Hollerud 2017) blir brukt som eksempler i oppgaven. Der har de innhentet data ved blant annet samtaler med samarbeidsinstanser, analyse av oppsamlet empiri, litteratur, Uteseksjonens feltrapporter samt andre relevante rapporter og artikler, gjennom intervju av nøkkelinformanter og personer målgruppen i tillegg til referansesamtaler med ressurspersoner (Hollerud 2017, 10).

Dette er ikke en empirisk oppgave i den forstand at jeg systematisk har innhentet kvalitative eller kvantitative data. For å få ideer, inntrykk og tips til litteratur har jeg konsultert personer med ekspertise på fagområder relevant for meg. Jeg kontaktet Liv Mette Gulbrandsen, professor og faglig ansvarlig for interseksjonalitetsemnet ved HiOA¹, for å få tips til litteratur om interseksjonalitet i en sosialfaglig kontekst. Leoul

¹ http://www.hioa.no/Studier-og-kurs/SAM/Master/Sosialfag/node_77717/SFV4300-Interseksjonalitet-som-teoretisk-metodisk-og-praktisk-analyseredskap-i-sosialfaglig-arbeid-2015 (04.04.17)

Mekonen er sosionom med kompetanse om etniske minoriteter og kulturkompetanse. Etter råd fra veileder sendte jeg han en mail og fikk tips om litteratur. Noe, men ikke alt, av denne litteraturen har vært relevant for min problemstilling. Jeg rådførte meg med Uteseksjonen for å få tilbakemelding på om den litteraturen og de rapportene jeg hadde funnet var relevant. De bekreftet at dette var relevant litteratur og anbefalte meg dessuten å lese Velferdsetatens strategiske plan og rapporten ”Under brua” om arbeid med ungdom på Vaterland i Oslo.

Kildekritikk

Selv om en del gammel kunnskap ikke er utdatert kunnskap er det også greit å forholde seg til oppdatert kunnskap. Det avhenger imidlertid av fagområde og tema (Bårnes og Løkse 2014, 40). Jeg har valgt å bruke relativt ny litteratur når det gjelder arbeid med etniske minoriteter fordi det har vært en stor utvikling når det gjelder migrering, integrering og nye tilhørigheter og identiteter de siste tiårene. I en del av litteraturen relatert til oppsøkende sosialt arbeid ble det referert til NOU fra 1980 (NOU 1980: 37). For å vite om denne var relevant for tiden, ringte jeg Uteseksjonen for å høre om hvordan de forholdt seg til denne i dag. Den var fortsatt gyldig og jeg har derfor valgt å bruke denne.

For å kvalitetssikre innhold kan det være nødvendig å sammenlikne informasjon med andre kilder (Bårnes og Løkse 2014, 42). Å lese ulike forfatteres forståelse av kulturtilnærminger har gjort at jeg har fått bredere forståelse og bedre oversikt. En slik oversikt over feltet hjelper for planlegging av skriveprosessen (Dalland 2013, 67). Jeg har funnet svært mye litteratur om kulturbegrepet og om kulturforståelse og en del av litteraturen problematiserer det samme. Mye av litteraturen havner under det sosialantropologiske fagfeltet. Noe av litteraturen inneholder drøfting om hva kultur egentlig er og om kulturelle og etniske grupperinger og prosesser som skaper forskjeller, tilhørighet og identitet. Det har vært en utfordring å avgrense kunnskap til å være sosialfaglig relevant og relevant for utøvelsen av sosialt arbeid nettopp fordi jeg mener mye av kunnskapen er viktig å reflektere over som sosionom. Siden oppgaven tar for seg mangfoldsperspektivet i sosialt arbeid har jeg imidlertid valgt å avgrense den til å gjelde ulike typer innfallsvinkler eller bruk av kulturelle briller når det gjelder å forstå brukeren og en selv.

En del av kildekritikken handler om å vurdere kildens holdbarhet (Dalland 2014, 74). Interseksjonalitet stammer fra en annen kontekst en den norske. Afro-amerikansk historie og borgerrettighetsbevegelsen i Amerika er noe annet en norsk innvandringsdebatt. Det finnes imidlertid en del litteratur om interseksjonalitet i en nordisk kontekst, relatert til sosialt arbeid. Jeg har derfor valgt å ta det med.

Oppgavens videre oppbygging

Videre vil kapittel 2 inneholde presentere systemteori og mangfoldsperspektivet i sosialt arbeid. Kapittel 2 tar også for seg interseksjonalitet. Kapittel 3 inneholder en beskrivelse av oppsøkende sosialt arbeid. Kapittel 4 har faglitteratur om den samlede profesjonelle fagkompetansen hos sosialarbeidere, om relasjonsarbeid og om samhandling. Kapittel 5 inneholder drøfting som knytter presentert stoff til problemstillingen. Avslutningen i kapittel 6 oppsummerer hovedpoengene som kommer frem i oppgaven og egne refleksjoner jeg sitter igjen med.

2. Systemteori og mangfoldsperspektiv

Systemteori og mangfoldsperspektivet kan på hver sin måte være en ramme for forståelse i arbeid med unge voksne i oppsøkende sosialt arbeid. Dette kapittelet vil først ta for seg systemteori. Deretter vil elementer i mangfoldsperspektivet relevant for problemstillingen gjennomgås. Videre presenteres ulike kulturforståelser. Her vil også interseksjonalitet, som en form for kulturforståelse i denne sammenheng, bli redegjort for. Til slutt spør jeg hvorfor interseksjonalitet er sosialfaglig relevant fordi det er et begrep som har vært relativt perifert i sosionomutdanningen.

”Alt henger sammen med alt” – systemteori

Systemteori relateres til helhetsperspektivet i sosialt arbeid (Hutchinson og Oltedal 1996, 181). I sosialt arbeid etterstreber vi å se ”personen i situasjonen”. Det betyr at sosionomen skal forstå personen i lys av aktuell kontekst og klare å se sammenhenger mellom kontekst og personens handlingsmuligheter (Brodtkorb og Rugkåsa 2015, 310-11). Systemteoretisk tenkning handler om at elementer i sosiale systemer henger sammen med hverandre og påvirkes gjensidig (Bø 2012, 15). Et sosialt system består

av aktører og relasjonene dem i mellom, der personene har ulike roller og funksjoner (Røkenes og Hansen 2012, 221). En ungdomsgjeng, en subkultur og et samfunn kan således forstås som et sosialt system. Det norske samfunnet kan sees på som et sosialt system med flere delsystemer i seg (Bø 2012, 15). Likeså kan en vennegjeng ha delsystemer i seg, med relasjoner mellom for eksempel to aktører.

Sosiale systemer kan fungere som åpne og lukkede systemer som for eksempel henholdsvis vennegjenger og kriminelle grupper med en indre orden eller moral (Bø 2012, 16). Åpne og lukkede sosiale systemer kan man også finne eksempler på hos familier, i et kollegium eller på skolen. ”Inngrupper” har en sterk avgrensning for de som er utenfor mens tilhørigheten inn i gruppen er sterk. ”Utgrupper” betegner de som er utenfor gruppen (Bø 2012, 16).

I systemteorien ser man på den gjensidige påvirkningen mellom aktørene i det sosiale systemet (Bø 2012, 16). På samme måte vil sosialarbeideren og personen hun møter i det oppsøkende arbeidet påvirke hverandre gjensidig, gjennom relasjonen og kommunikasjonen. Denne samhandlingen blir også bli påvirket av konteksten rundt; blant annet tid, sted og sosiale og kulturelle forhold (Bø 2012, 16). I systemisk tenkning prøver man å forstå atferd basert på relasjonelle forhold, der man ser på samspillet mellom person og system, samspillet innen et system og mellom forskjellige systemer (Røkenes og Hansen 2012, 221). Her henger alt sammen med alt, slik at det som skjer kan ha mange årsaker – det er en mer sirkulær tenkning og skiller seg dermed fra den positivistiske årsak-virkning-tenkningen (Hutchinson og Oltedal 1996, 187-188).

Mangfoldsperspektiv – ulike tilnærminger

Kulturbegrepet kan brukes om måter å leve på, skikker som er særegent for samfunnet og om kunst og musikk (Hagen og Qureshi 1996, 17). Kultur forstås i oppgaven, som nevnt innledningsvis, som ideer og verdier vi tilegner oss som videre danner utgangspunkt for handling og tolkninger. Lill Salole definerer det videre som noe som deles og skapes og som overføres eller utviskes i generasjonene (Salole 2014, 37). Kultur forstås altså dynamisk.

Individet og kollektivet

Ett eksempel på et særegent kjennetegn for et samfunn er for eksempel i hvilken grad det er individorientert og kollektivistisk. Individorienterte samfunn fremhever individualitet som en verdi. I en individorientert kultur er det mer sannsynlig at enkeltpersonen fremhever "jeg-et" heller som en del av en større gruppe (Salole 2014, 59). På den måten har man ikke så mange forpliktelser til familien i en individorientert kultur. Personlige valg og selvhevdelse er ikke like viktig i sterkt kollektivistiske kulturer, der plikt og familiens vilje og behov får forrang for personens preferanser (Salole 2014, 60). Slike forpliktelser varierer og kan ikke generaliseres, men brukes her som et eksempel på forskjellige kjennetegn.

Kulturalisering

Ved kulturalisering blir kompleksitet hos etniske minoriteter redusert til å handle om kultur og etnisitet og sosial ulikhet og diskriminering blir bagatellisert (Ålund 2007, 228). Som et eksempel kan sosialarbeideren, bevisst eller ubevisst, tolke en konflikt i en krysskulturell ungdoms liv som uttrykk for en kulturkonflikt. Da blir faren at man ser på kulturelle forhold, som for eksempel kollektivistiske forpliktelser eller ære, istedenfor å forstå det som ungdommens selvstendigjøring og protest mot foreldrene (Rugkåsa, Ylvisaker og Eide 2017, 56-57). Dette er en måte å relativisere problemer på og man kan videre overse andre viktige elementer i personens liv. Ved ikke å se på forhold man vanligvis hadde gjort hvis det hadde vært en majoritetsungdom, men heller definerer forhold som noe kulturelt, kalles det for kulturalisering (Rugkåsa, Ylvisaker og Eide 2017, 57).

Kulturforståelser

Selv om begrepet kultursensitivitet brukes i problemstillingen er kulturforståelse også beskrivende når det gjelder å ta hensyn til kulturelle aspekter i personens liv. Disse "brillene" eller måtene å forstå gjennomgås i det følgende.

Etnosentrisme

Å forstå noe etnosentrisk vil bety å tolke ut ifra egne verdier og egen målestokk (Eriksen 2001, 66). Med et etnosentrisk blikk på en person med en annen kulturell bakgrunn vil verdier holdninger og skikker bli vurdert i forhold til sosialarbeiderens

kontekst. Faren kan bli at sosialarbeideren ikke klarer å se brukeren uavhengig av egne verdier og holdninger, "(...) han ser bare gode eller dårlige imitasjoner av sin egen kultur." (Eriksen 2001, 66). Likevel vil det være nødvendig å måle ut i fra egne verdier fordi man trenger noe å måle ut i fra, skjønt at man også kjenner til konteksten (Eriksen 2001, 67).

Kulturrelativisme

Med en kulturrelativistisk forståelse vil kulturelle praksiser forstås på bakgrunn av de kulturelle sammenhengene og kan videre ikke moraliseres eller kritiseres (Eriksen 2001, 67). Kulturrelativisten prøver å forstå kulturen på dens egne premisser (Skytte, 2008, 22). Hvis for eksempel sosialarbeideren overhører en ung mann med bakgrunn fra et land som kjennetegnes som patriarkalsk, kalle en jente ved et nedsettende ord, vil sosialarbeideren med et kulturrelativistisk blikk forklare guttens kvinnesyn ut i fra hans kultur. Faren ved å ha et kulturrelativistisk blikk fri for moral og målestokk, vil være at man mister evnen til å skille mellom rett og galt (Eriksen 2001, 67).

Kontekstuell kulturforståelse

Med en kontekstuell forståelse tar man med i betraktning den historiske, sosiale og politiske konteksten. Her ser man på kultur som noe som er formet av den lokale situasjonen og ikke noe statisk. Med en kontekstuell forståelse ser man på kultur som noe som er subjektivt definert og at etnisitet er noe som skapes i møte med andre. (Skytte 2008, 25). Her ser man altså på kultur som noe dynamisk, subjektivt og relasjonelt. Som sosialarbeider i det oppsøkende sosiale arbeidet vil slike briller kunne innebære å ta med i betraktning samhandlingsprosesser personen deltar i og kan på denne måten ligne en interseksjonell tilnærming.

Interseksjonalitet

Interseksjonalitet handler som nevnt om at vi samtidig tilhører flere kategorier, slik som kjønn, etnisitet, klasse, alder eller legning. Ved at en person kan tilhøre flere av disse kan han eller hun stå i krysningspunkter mellom for eksempel kategoriene mørkhudet, kvinne og fattig. Tre kategorier som overlappende kan medføre flere lag av diskriminering.

Begrepet interseksjonalitet ble opprinnelig introdusert av den amerikanske jusprofessoren Kimberlé Crenshaw² som en måte å analysere svarte kvinners situasjon i USA (Berg, Flemming og Gullikstad 2010, 14). Begrepet kommer altså opprinnelig fra en annen kulturell, historisk, politisk og strukturell kontekst enn den norske. Crenshaw viste til at svarte kvinner i sin kamp for sosiale rettigheter i USA kanskje hadde mer til felles med svarte menn enn med hvite kvinner (Oltedal 2013, 104). Formålet var å peke på hvordan noen mennesker i bestemte sammenfallende kategorier ikke hadde de samme privilegiene som andre (Berg, Flemming og Gullikstad 2010, 14). På grunn av svarte kvinners interseksjonelle identitet som *både* kvinne og farget, beveget de seg innenfor diskurser som var designet for den ene *eller* den andre kategorien. Derfor ville de bli marginalisert innenfor både feminismen og innenfor borgerrettighetsbevegelsen når det gjaldt vold mot kvinner (Crenshaw 1991, 1244). Det handler altså om krysningspunktene der personens tilhørighet til flere kategorier møtes. I disse krysningspunktene kan personen oppleve samfunnsmessige strukturer som kan virke undertrykkende, i dobbel, trippel eller flere grader.

I Midtbøen og Lidéns rapport om diskriminering i Norge poengterer de at å forstå flere grader av diskriminering mot et individ i samfunnet kan være utfordrende i forskningssammenheng. Forskning på diskriminering gjøres ofte innenfor én arena om gangen, for eksempel i NAV eller innenfor skole. Det har blant annet å gjøre med at det er utfordrende, rent praktisk, å utføre forskningsprosjekter som ser på diskriminering på tvers av arenaer. Konsekvensen av dette blir at man ikke klarer å få god nok oversikt over overlappende diskriminering, og ikke finner gode måter å motvirke det i praksis (2015, 91). Kunnskapsutvikling kan dermed være utfordrende på dette området.

Interessen for interseksjonalitet har vært stor innen kvinne- og kjønnsforskningen og den antirasistiske forskningen. Fordi begrepet har blitt brukt innen ulike disipliner og ulike teoretiske forankringer finnes det ikke kun én forståelse av begrepet (Berg, Flemming og Gullikstad 2010, 13).

Hvorfor er interseksjonalitet sosialfaglig relevant?

² For interesserte har Crenshaw en presentasjon om interseksjonalitet i en amerikansk kontekst her: https://www.ted.com/talks/kimberle_crenshaw_the_urgency_of_intersectionality#t-536868 (29.03.17)

Oltedal kaller interseksjonalitet en konkretisering av helhetsperspektivet i sosialt arbeid (Oltedal 2013, 103). I tillegg til helhetssynet er det flere prinsipper i det yrkesetiske grunnlagsdokumentet som kan tale for at interseksjonalitet som forståelsesramme er relevant for sosialt arbeid. Verdien om anerkjennelse av ulikhet og ikke-diskriminering handler om at sosionomen

(...) skal bekjempe urimelig forskjellsbehandling av mennesker på grunnlag av etnisitet, kultur, språk, kjønn, kjønnsuttrykk og seksuell orientering, sosial og økonomisk status, funksjonsnedsettelse, religion, livssyn, politisk syn, alder og andre vesentlige forhold. (Fellesorganisasjonen 2015, 6).

Med interseksjonalitet prøver man å vise hvordan maktstrukturer og kategorier flettes sammen og påvirker hverandre og blir dermed om en form for analyse av maktstrukturer (Oltedal 2013, 104). Verdien om respekt for enkeltindividet handler blant annet om at sosionomen skal bidra til å styrke personens muligheter for å leve i tråd med egne verdier, begrensninger og muligheter. Interseksjonell tenkning kan være nyttig for å se begrensninger og muligheter. Interseksjonalitet kan være hensiktsmessig i møte med, blant annet, etniske minoriteter fordi det kan gi oss en bevissthet om maktreelasjoner og om det å være marginalisert i flere kategorier samtidig og overlappende. Det kan med andre ord hjelpe oss å forstå personen i situasjonen.

3. Oppsøkende sosialt arbeid

Profesjonelt oppsøkende arbeid med ungdom i Norge startet i 1969 (Klyve 2006, 24). Siden da har oppsøkende arbeid blitt et anerkjent og tilgjengelig verktøy for kommunene i arbeidet med utsatt ungdom (Pedersen 2006, 32). NOU 1980: 37 – *Oppsøkende barne- og ungdomsarbeid* har vært viktig i utviklingen av det oppsøkende arbeidet der formulering av målgruppe, mandat og oppgaver har vært betydningsfull (Strømsfors 2006, 81-82).

Målgruppe for arbeidet varierer fra sted til sted i dag, avhengig av lokale forhold og behov. Men den opprinnelige målgruppen var barn og ungdom som stod i faresonen for å utvikle problemer som kunne være truende for deres sosiale eller mentale

fungering (NOU 1980:37, 15). Målgruppen til Uteseksjonen i Oslo er i all hovedsak unge voksne opp til 25 år (Hollerud 2017, 38).

Mandat og oppgaver for oppsøkende sosialt arbeid handle om forebyggende arbeid for å bedre unges oppvekstvilkår. Mål for arbeidet er å oppsøke og etablere kontakt med unge som har behov for hjelp eller støtte, men som i lite grad er i kontakt med det øvrige hjelpeapparatet. Videre å motivere til skole eller jobb og fungere som bindeledd mellom ungdommen og andre relevante tilbud. Innsamling av kunnskap om unges levekår og ta initiativ til å bedre disse var også et av målene formulert i 1980 (NOU 1980:37, 16). Både målgruppe, mandat og oppgaver presentert over spiller en sentral rolle for utøvelsen av oppsøkende sosialt arbeid i dag særlig med tanke på blant annet ideologisk grunnlag og utvikling av metode (Strømsfors 2006, 82).

Likhetstrekk i oppsøkende sosialt arbeid i dag

Oppsøkende sosialt arbeid har med tiden blitt tilpasset lokale forhold og derfor kan praksis og mål variere selv om det finnes en del samsvar med de begynnende målformuleringene på 80-tallet (Strømsfors 2006, 82). Likhetstrekkene kjennetegnes ved at man jobber oppsøkende overfor lokale ungdomsmiljøer, der det etableres relasjoner til utsatt ungdom. Videre jobbes det systematisk med å motivere ungdom til endring (Pedersen 2006, 49). Dette handler om endring til en alternativ sysselsetting som for eksempel skole, jobb eller fritidsaktiviteter (NOU 1980: 37, 16).

Endringsarbeid er dermed et mål i relasjonsarbeidet. Det siste fellestrekket handler om at feltarbeiderne driver dokumentasjonsarbeid til kommunen. Siden feltarbeiderne har tilstedeværelse får de kunnskap om utsatt ungdom og oversikt over lokale ungdomsmiljøer (Pedersen 2006, 40-41).

Oppsøkerrollen i dag

En stor og viktig del av oppsøkerrollen dreier seg om å oppsøke ved utegåing der det etableres kontakt med ny ungdom (Erdal 2006, 119). I kontaktetableringen er målet å bygge tillitsfulle relasjoner (Erdal 2006, 129). I tillegg til endringsarbeid er det andre prioriteringer og forventninger knyttet til oppsøkerrollen. Disse handler blant annet om å formidle unge til andre hjelpeinstanser, synliggjøre behov og beskrive levekår til

unge, prøve ut nye arbeidsmetoder i sosialt arbeid og ansvarliggjøre administrative myndigheter (Erdal 2006, 119).

Uteseksjonen i Oslo

Uteseksjonen i Oslo sentrum driver gatebasert oppsøkende sosialt arbeid blant utsatte personer og grupper i ung og voksen alder. Målgruppen er mennesker i alle aldersgrupper, selv om mennesker under 25 år er i særlig fokus (Hollerud 2017, 38). Uteseksjonen ligger under Avdeling forebygging og sentrumsarbeid i Velferdsetaten (Velferdsetaten 2017, 1). Velferdsetatens strategidokument fremhever blant annet mål om styrking av forebyggende arbeid med unge for å redusere sosiale og økonomiske forskjeller i Oslo (Velferdsetaten 2016, 9). Gjennom oppsøkende arbeid i utsatte miljøer i Oslo skal Velferdsetaten, ved blant annet Uteseksjonen, gi individuell oppfølging til ungdom og dokumentere utviklingstrekk (Velferdsetaten 2016, 9). Det oppsøkende arbeidet i Uteseksjonen skjer i form av patruljering på gata hver dag og kveld hele året, der de tar kontakt med personer de antar kan stå i fare for rus, kriminalitet eller problemer relatert til psykisk helse (Hollerud 2017, 38).

4. Kompetanse hos sosialarbeideren

Greta Marie Skau deler profesjonell kompetanse inn i teoretisk kunnskap, yrkesspesifikke ferdigheter og personlig kompetanse. De tre bestanddelene er avhengig av hverandre for å kalle det samlet profesjonell kompetanse (Skau 2015, 58).

Teoretisk kunnskap er faktakunnskaper, faglige begreper, teorier og modeller (Skau 2015, 58-59). Som sosialarbeider i Uteseksjonen kan man for eksempel lese rapporter, metodiske tilnærminger, lover eller andre dokumenter om sosiale forhold for å heve egen teoretisk kunnskap. Yrkesspesifikke ferdigheter er de teknikkene og praktiske ferdighetene som er typisk for vårt yrke og som vi bruker i utøvelsen av sosialt arbeid (Skau 2015, 59). I feltarbeid i Uteseksjonen kan det for eksempel være relasjonskompetanse eller evne til å samarbeide med relevante samarbeidspartnere. Personlig kompetanse handler om hvem vi er og hvordan vi lar andre få være når de møter oss. Denne kompetansen er blanding av egne kvaliteter, holdninger og egenskaper (Skau 2015, 61). Egne kvaliteter, holdninger og egenskaper kan være noe

som utvikles over tid og som påvirkes av samhandling med andre enten det er via jobb, utdanning eller ved endring av verdisyn ved store livsbegivenheter for eksempel når man får egne barn eller møte nye mennesker som utfordrer ens holdninger.

Relasjonskompetanse i relasjonsarbeid

Situasjonsforståelse, kulturell sensitivitet, selvinnsikt og en empatisk holdning er viktige sider ved relasjonskompetanse. Videre handler det om at sosialarbeideren klarer å etablere og vedlikeholde en relasjon. Å kunne avslutte profesjonelle relasjoner på en god måte er også en viktig del ved relasjonskompetansen (Røkenes og Hansen 2012, 10). Å være relasjonskompetent handler om å kjenne seg selv, forstå den andres opplevelse og forstå hva som skjer i samspillet mellom sosialarbeideren og brukeren (Røkenes og Hansen 2012, 11). Det kan dermed forstås som en yrkesspesifikk ferdighet i den forstand at det er en ferdighet som anvendes i det sosiale arbeidet. Det er også en personlig kompetanse og det er noe som kan utvikles i løpet av yrkeslivet.

Relasjonskompetanse innebærer en bevissthet om egne holdninger og verdier og at man tenker over hvordan egne erfaringer og egen væremåte påvirker i yrkessammenheng (Røkenes og Hansen 2012, 71). Siden sosialarbeidere bruker mye av seg selv i arbeidet, handler det om å bli kjent med seg selv. Sosialarbeideren som møter personer som et subjekt og viser respekt for hans integritet kan legge til rette for samhandling som er til det beste for den andre (Røkenes og Hansen 2012, 11). Relasjonskompetanse handler på denne måten om ansvar for og ivaretagelse av den andre. Eller sagt på en annen måte; en ivaretagelse av relasjonen og et ansvar for *kvaliteten* på relasjonen.

Hvorfor er relasjonsarbeid viktig?

En god relasjon mellom sosialarbeider og den krysskulturelle unge voksne kan ha stor betydning for om han vil jobbe for endring (Røkenes og Hansen 2012, 25).

Relasjonen med feltarbeideren kan representere trygghet, samtidig som det gir et utgangspunkt for å starte endringsprosesser (Erdal 2006, 101). En god relasjon kan føre til at gutten åpner seg opp og snakker om sine opplevelser, følelser og tanker som

kan gjøre det mer tydelig hva som er forventningene oss i mellom (Røkenes og Hansen 2012, 25).

Kjennetegn på godt relasjonsarbeid

Ved å føle seg forstått av sosialarbeideren kan det bidra til å skape tillit, trygghet og troverdighet, som videre er viktige elementer for å jobbe videre mot endring (Røkenes og Hansen 2012, 27). Kjennetegn på godt relasjonsarbeid er dermed når personen føler seg forstått, når han føler seg trygg og når samhandlingen oppleves som troverdig. Det tenker jeg krever nysgjerrighet, tilstedeværelse, innlevelse og selvrefleksjon.

Samhandling

Røkenes og Hanssen presenterer fire-perspektivmodell for kommunikasjon og samhandling som beskriver 4 perspektiver et møte mellom mennesker kan oppleves fra. Egenperspektivet oppleves fra min verden, andreperspektivet oppleves fra den andres verden, det intersubjektive opplevelsesfellesskapet beskriver begge verdener, mens samhandlingsperspektivet forstås som et metaperspektiv (2012, 39). Disse posisjoneringene henger sammen. Denne modellen er blant annet forankret i en systemisk relasjonstenkning ved at man gjennom kommunikasjon og relasjonsdannelse med hverandre i de 4 perspektivene og med konteksten rundt, påvirkes gjensidig (Røkenes og Hansen 2012, 39-43).

5. Hvordan kan kultursensitivitet være viktig for relasjonsarbeidet?

Drøftingsdelen innleder med en refleksjon over ordbruk når det gjelder kulturtilnærming. Drøftingen fortsetter med elementer i systemisk tenkning sett i lys av mangfoldsperspektivet. Å plassere seg i egenperspektivet og andreperspektivet til Røkenes og Hansen likner på mye av det som er sentralt i det å være kultursensitiv og disse perspektivene vil derfor også bli diskutert. Det intersubjektive opplevelsesfellesskapet, herunder relasjonen, er noe som blir belyst underveis. Interseksjonalitet vil bli drøftet til slutt, ved å kobles til ulike deler presentert i foregående kapittel samtidig som det drøftes om denne tenkningen retter seg mot individ eller samfunn.

Kulturkompetent og kultursensitiv – en refleksjon over ordbruk og holdninger

Begreper som kultursensitivitet og kulturkompetanse handler om det å ta hensyn til kulturelle aspekter (Rugkåsa, Ylvisaker og Eide 2017, 77). Disse, blant flere andre begreper, blir brukt om hverandre i litteraturen, når det dreier seg om arbeid med etniske minoriteter i sosialt arbeid. Selv om de ulike begrepene kan bety det samme, vil jeg likevel reflektere over ordene fordi de også inneholder noen ulike elementer. Gjennom å reflektere rundt dette kan sosialarbeideren også reflektere over egne verdier og holdninger, som er en viktig del av det å være kultursensitiv.

Kulturkompetanse i sosialt arbeid trenger ikke nødvendigvis å handle om å inneha utførlig kunnskap om overgangsritualer i Somalia eller måter å hilse på i Midtøsten, selv om slike kunnskaper kan gjøre at sosialarbeideren lettere kan forstå.

Kulturkompetanse kan forstås som en type ferdigheter eller kunnskap man bør inneha når man jobber med etniske minoriteter (Rugkåsa, Ylvisaker og Eide 2017, 77). På den måten er det en type kompetanse som hele tiden læres og utvikles. Det kan forstås som en form for kunnskap i den samlede profesjonelle kompetansen. På den annen side vil man, når man snakker om kultur som noe som kan læres, anta at kultur er en målbar kunnskap for å tilnærme seg kulturelle forskjeller (Rugkåsa, Ylvisaker og Eide 2017, 80). Kultur er dynamisk, noe som utvikles og deles og derfor ikke noe man kan ”kunne”, på samme måte som en annen faktakunnskap.

Likevel er det naturlig at man som sosialarbeider bør ha kunnskap om brukergruppen man jobber med. En ruskonsulent har kunnskap om rusrelaterte utfordringer, så da bør vel en sosialarbeider ha kunnskap om ulike kulturer? Qureshi kaller kulturkompetanse for en ferdighet, som kommer fra teori og kunnskap, som man kan bruke i relasjonsarbeidet (2015, 208). Kunnskap om for eksempel kollektive forpliktelser eller sterke patriarkalske mekanismer vil kanskje gjøre at sosialarbeideren har bedre forutsetninger for å kjenne det igjen når hun ser det, og dermed bruke det i relasjonsarbeidet på en måte som kan være viktig for samhandlingen. På den annen side finnes det alltid individuelle forskjeller og det vil være viktig å ikke trekke raske slutninger som kan påvirke samhandlingen og relasjonen på en dårlig måte, basert på en generalisert kunnskap.

Slik kulturalisering kan påvirke sosialarbeiderens tolkning og bidra til at man i for liten grad tar stilling til andre mer nærliggende problemer (Rugkåsa, Ylvisaker og Eide 2017, 66). Selv om en kultur er preget av sterke patriarkalske mekanismer vil det variere fra familie til familie og person til person. Som i Norge, vil forventninger tilknyttet kjønn for eksempel variere fra sted til sted og over tid. En kontekstuell kulturforståelse derimot vil ha fokus på personens subjektive erfaringer og anse kulturen som dynamisk og relasjonell.

En *kultursensitiv* tilnærming handler om å vise respekt og forståelse for personens verdier og anerkjenne personen som likeverdig (Qureshi 2015, 209). En slik tilnærming kan dermed relateres til en form for yrkesspesifikk ferdighet. Qureshi omtaler kultursensitivitet som noe vi utøver (Qureshi 2015, 209). Slik kan det også kobles til en del av relasjonskompetansen til sosialarbeideren. Kultursensitivitet kobles også til følsomhet for egne og andre preferanser og kan dermed relateres til følelser og affekt. Kultursensitivitet handler om å være *bevisst* egne og ”den andres” holdninger og historie. Kultursensitivitet kunne også blitt kalt kulturbevissthet. Problemstillingen spør hvordan det er viktig for relasjonsarbeidet at sosialarbeideren har denne sensitiviteten eller bevisstheten. Problemstillingen forutsetter dermed at det er noe *mer* enn bare en bevissthet eller refleksjon. Det innebærer holdninger, utførelse av ferdigheter som er basert på den kulturelle kunnskapen sosialarbeideren erverver seg. Kultursensitivitet er på den måten mer beskrivende for innholdet i den samlede profesjonelle fagkompetansen.

Systemisk tenkning i et mangfoldperspektiv

I systemisk tenkning prøver man å forstå atferd basert på relasjonelle forhold, der man ser på samspillet mellom person og system, samspillet innen et system og samspillet mellom forskjellige systemer (Røkenes og Hansen 2012, 221). Med et systemisk perspektiv vil man kunne tolke kultur, ikke bare som etnisk bakgrunn, men som for eksempel gruppekultur eller subkultur – et sosialt system. En kultursensitivitet i systemisk tenkning kan handle om å være bevisst samspillet i gruppekulturen og gjensidig påvirkning gjennom relasjoner. I det følgende vil jeg bruke eksempler fra

Uteseksjonens arbeid rettet mot unge menn i det åpne rusmiljøet på Grønland i Oslo sentrum for å drøfte systemisk tenkning i et mangfoldsperspektiv.

Inngrupper og utgrupper

Uteseksjonens arbeid på Vaterland på Grønland i Oslo er i hovedsak rettet mot unge voksne menn. Kartleggingen av menn som selger rusmidler på Vaterland, ”Under brua”, rapporterer om at flesteparten av mennene kommer fra fattige familier, de er både mindreårige og over 18 år, de har ulik landbakgrunn – de fleste har én eller to foreldre med ikke-vestlig etnisitet, noen er etnisk norske. Enkelte har midlertidig oppholdstillatelse, noen har ikke lovlig opphold, flere har falt ut av skolen og har ikke arbeidserfaring (Hollerud 2017, 14-15).

I sosialt arbeid betegner marginaliserte mennesker de som er på randen av samfunnet, og ungdom som er eller står i fare for å falle fra det sosiale fellesskapet er i stor grad den målgruppen til oppsøkende sosialt arbeid (Klyve 2006, 71). Som ung voksen kan man oppleve marginalisering fra flere hold og også samtidig (Hammer og Hyggen 2013, 17). Utgrupper og inngrupper betegner henholdsvis de som står utenfor og de gruppene som har en sterk tilhørighet innad og en tydelig grense utad. På denne måten kan man forstå det norske majoritetssamfunnet som et sosialt system som er en inngruppe. En kan for eksempel undres over når man kan (eller ”får lov”) til å kalle seg norsk hvis man er en etnisk minoritet. På den annen side er nok ikke dette noen tilsiktet ekskludering karakteristisk for det norske samfunnet, men at noen mennesker vil ha en *opplevelse* av å være utenfor.

Kulturrelativ tilnærming

Miljøet på Vaterland preges av intern konkurranse og vold, samtidig som det også preges av samhold (Hollerud 2017, 7). Kulturrelativisten vil prøve å forstå gruppedynamikken på dens egne premisser. Med de unge mennene forstått som en lukket utgruppe på utsiden av samfunnet, kan man for eksempel vurdere gruppedeltagelse som uttrykk for marginalisering, fattigdom og vanskeligheter med å finne tilhørighet i majoritetssamfunnet. Dette kan være en god vurdering. Men et kulturrelativistisk blikk fri for moral eller norm, på subkultur med mennesker som driver kriminell aktivitet, kan gjøre at man har vanskeligheter med å skille mellom rett og galt. En kulturrelativistisk tilnærming som *metode* derimot, kan være et

verktøy for å forstå hvordan personen tolker verden (Eriksen 2001, 67). Man kan forstå noe, uten nødvendigvis å akseptere det.

Kultursensitivitet – andreperspektivet i samhandling

Det å måtte forholde seg til ulike kulturer i oppveksten kan skape utfordringer for identitetsutviklingen og utekontakter kjenner til krysskulturell ungdom som går gjennom sterke konflikter med familien og majoritetssamfunnet (Pedersen og Vollbæk 2006, 243). Hvordan er det for en krysskulturell gutt, som også er religiøs? Hvordan er det for han å møte meg? Hvilke ulike forventninger har han fra majoritetssamfunnet og hvilke forventninger har han fra familien? Hvilke forventninger har han fra Gud? Hvilke forventninger har han i kraft av å være mann? Hvordan opplever han å møte alle disse forventningene? Avviker han fra noen av dem? Dette tenker jeg er spørsmål relatert til å sette seg inn i andre-perspektivet i kommunikasjonsmodellen til Røkenes og Hansen. Ved å sette seg inn i andreperspektivet se han der han er, på en måte som kan ivareta brukerperspektivet (Røkenes og Hansen 2012, 41). Å anta at gutten har disse utfordringene derimot vil være en form for kulturalisering, selv om hensikten er velmenende. En kontekstuell kulturforståelse på sin side forstår kultur som noe subjektivt definert. Dermed forstår sosialarbeideren med basis i guttens forståelse. Med en kontekstuell forståelse blir man også bevisst at kulturen utvikles, ved at gutten utvikles i samspill med omgivelsene han er i (Skytte 2012, 25). Ved å stille de ovennevnte spørsmålene til brukeren eller til meg selv, vil det være en måte å fokusere på hans subjektive opplevelser og en måte å være anerkjennende på.

Kultursensitivitet - Egenperspektivet i samhandling

Å være bevisst eget ståsted er viktig for samhandlingen og det er også en viktig del av det å være kultursensitiv. Som sosialarbeider er man bærer av personlige verdier og man er også preget av de verdiene som legger rammer for sosialt arbeid. Sosialarbeidere påvirkes også av rådende diskurser om etniske minoriteter (Rugkåsa, Ylvisaker og Eide 2017, 68). Et eksempel på en rådende diskurs er at salg av rusmidler hos mannlige asylsøkere, kan bli koblet til å handle om etnisitet. I reportasjen i innledningen så man at kriminalitet og rus ble knyttet til etnisitet, i media. Rusproblematikk hos etnisk norske blir ikke forklart som noe relatert til

etnisitet i media. Det å ikke reflektere over egen kultur, innebærer at man ikke reflekterer over eget utgangspunkt, som videre kan resultere i etnosentrisme (Qureshi 2015, 208). I møte med en ung krysskulturell mann går jeg inn med egen erfaring, egen førforståelse og forståelse av meg selv som har betydning for hvordan jeg tolker ham (Røkenes og Hansen 2012, 40). Med et systemteoretisk blikk ser man nettopp dette; at vi påvirkes av hverandre gjensidig.

Kultursensitivitet i egenperspektivet kan handle om å være bevisst at jeg som sosionom utdannet i Norge er preget av å bli utdannet i en vestlig institusjon. Mange av modellene, teoriene og perspektivene er utviklet i en vestlig kontekst, med alt det innebærer av historie, kultur og tid. Det betyr ikke at det er feil, i den forstand at de metodene ikke kan anvendes med mennesker fra ikke-vestlige kulturer, men det er noe som er viktig å være bevisst. Dette er en kulturforståelse som er kontekstuell og relativ. Hvis man er klar over typiske trekk ved majoritetskulturen eller ved egen kultur kan man lettere unngå å vurdere noe etnosentrisk.

Det ideologiske grunnlaget til velferdsstaten utgjør en sentral ramme for det sosiale arbeidet og handler blant annet om universelle politiske og sosiale rettigheter, kjønnslikestilling og barns velferd (Brodtkorb og Rugkåsa 2015, 300-301). Som sosialarbeider i Uteseksjonen har man en sosialfaglig forankring og bærer derfor med seg en del av de verdiene velferdsstaten bygger på. På denne måten blir sosialarbeideren i Uteseksjonen en slags bærer av de verdiene som kan sies å representere majoritetskulturen, uavhengig av kulturell bakgrunn hos sosialarbeideren. Når det er sagt, vil sosialarbeideren med krysskulturell bakgrunn potensielt ha kjennskap til eller være bærer av flere kulturelle referanserammer.

Krysskulturell sosialarbeider

Som krysskulturell sosialarbeider har jeg erfart at jeg enklere har fått "innpass" i arbeid med krysskulturell ungdom. Den brune hudfargen min forteller at jeg har tilhørighet til mer enn Norge. På Vaterland i Oslo er det flere unge voksne med minoritetsbakgrunn. Å bevisst "bruke" en sosialarbeider med minoritetsbakgrunn til å patruljere i områder med høy andel av minoriteter, kan ha en positiv funksjon. Å snakke med en som tilsynelatende har lik erfaring og bakgrunn som en selv kan for mange være lettere (Røkenes og Hansen 2012, 40). På den måten kan det være et godt

utgangspunkt for relasjonsarbeidet. Men bevisst å bruke en krysskulturell sosialarbeider på denne måten vil også være en måte å generalisere, undergrave og overse viktig erfaring hos personen man møter. I en slik sammenheng kan forhold som klasse, sosioøkonomiske forhold og forskjellige erfaringer ha større betydning enn etnisitet (Rugkåsa, Ylvisaker og Eide 2017, 19). For at relasjonsarbeidet skal være godt, er det viktig at den krysskulturelle sosialarbeideren ikke relaterer forhold til kultur fordi *hennes* erfaring tilsier at det er slik. Faren for kulturalisering er minst like aktuell hos en krysskulturell sosialarbeider, kanskje mer siden man kan ta for gitt at man forstår.

Interseksjonalitet – viktig for relasjonsarbeidet?

I et mangfoldsperspektiv på sosialt arbeid er det viktig å utforske hvordan ulike kategorier kan forsterke hverandre (Oltedal 2013, 105). Som et eksempel i denne sammenheng, kan en tenke seg å møte på en 18 år gammel gutt med flere kulturelle bakgrunner, som er medlem av en familie med god økonomi (høy økonomisk klasse). Som sosionom i det oppsøkende arbeidet kan man se på faktumet at han er en ung gutt med innvandrerbakgrunn og forsøke å forstå ut i fra det. Men da vil man ikke ta med i betraktning de andre sammenfallende kategoriene personen preges av og har utviklet seg innen. Et helhetssyn vil innebære å forsøke å forstå eller være bevisst at han beveger seg innen flere kategorier. Som medlem av en familie av høy klasse vil han kanskje ha forventninger tilknyttet det. Som ung med innvandrerbakgrunn vil han kanskje ha erfart maktrelasjoner eller opplevd marginalisering eller diskriminering.

Rugkåsa, Ylvisaker og Eide argumenterer for at sosialfaglig arbeid som er kultursensitivt, må inkludere kunnskap om hvordan maktrelasjoner som for eksempel kjønn, etnisitet, funksjonsevne og klasse berører livene våre (2017, 78). Et interseksjonelt blikk handler om å høre etter hvordan brukeren selv opplever det å bevege seg innenfor hans kategorier. Dette er ikke en kunnskap som kan erverves på forhånd av sosialarbeideren – det krever nysgjerrighet, åpenhet, empati, praksis og en refleksiv holdning. Å føle seg forstått er som nevnt et kjennetegn på at relasjonsarbeidet er godt. Å føle at sosialarbeideren erkjenner maktforhold i samfunnet er således viktig for relasjonsarbeidet.

Et interseksjonelt blikk på samhandling

Maktrelasjoner som kjønn, etnisitet, klasse og seksualitet påvirker ikke bare personers liv, de påvirker også samhandlingen mellom sosialarbeideren og personen (Rugkåsa, Ylvisaker og Eide 2017, 78). Det er noe som kan påvirke det intersubjektive opplevelsesfellesskapet. Makt og hjelp er bundet sammen i sosialt arbeid og jeg som sosialarbeider kan symbolisere makt overfor brukeren (Ghosh 2007, 321). En slik maktrelasjon er kanskje mer synlig og gjenkjennbar på NAV enn for sosialarbeideren som jobber i Uteseksjonen. NAV har en kontrollfunksjon som kanskje er mer fremtredende i det praktiske sosiale arbeidet, slik at makten blir mer synlig.

Men man kommer likevel ikke bort i fra at det ligger et maktspekt i relasjonen mellom sosialarbeider og person, også i en uformell arena som oppsøkende arbeid. Hvis en ung voksen blir stigmatisert eller kategorisert som en bestemt type av sosialarbeideren er det en form maktuttrykk (Ghosh 2007, 321). Bevissthet om maktspekter i hjelper-bruker-relasjonen og selvrefleksjon, som yrkesspesifikke ferdigheter, kan bidra i relasjonen i denne sammenheng. Dette er en måte å være bevisst konteksten rundt. Konteksten rundt har en avgjørende betydning for meningsinnholdet som skapes i samhandlingen oss i mellom (Røkenes og Hansen 2012, 218). En slik bevissthet kan gjøre at sosialarbeideren vektlegger å ha fokus på likeverdighet og trygghet i relasjonsarbeidet. Trygghet i relasjonen er som nevnt et kjennetegn på at relasjonsarbeidet er bra. På den annen side kan denne kompetansen forstås som en type kompetanse som ikke er spesiell for arbeid med krysskulturelle, men som gyldig i alt sosialt arbeid.

Er man bevisst kultur eller bevisst diskriminering?

Kanskje vil interseksjonalitet fungere bedre til å forstå eller avdekke diskriminerende prosesser enn det fungerer som et mangfoldsperspektiv? Men vil det ikke fortsatt være viktig for relasjonsarbeidet med krysskulturelle i oppsøkende arbeid, hvis det hjelper å avdekke prosesser som virker diskriminerende? Oppsøkende sosialarbeidere er i daglig kontakt med grupper som opplever diskriminering (Pedersen og Vollebæk 2006, 237). Diskriminering er altså et aspekt i livet til flere i brukergruppen. En systemisk forståelse tilnærmer seg ungdomsmiljøer som et sosialt system og man ser at personen er i gjensidig påvirkning til omgivelsene rundt. Han inngår i sosiale systemer med regler, forventninger og verdier. Ungdomsmiljøer kan forstås som en

kultur. Da blir spørsmålet hva slags kultur sosialarbeideren bør være sensitiv overfor. Subkultur/ungdomskultur eller kultur i form av etnisk opphav? Eller begge?

Systemteorien søker å forstå, basert på relasjonelle forhold. Hvis gutten opplever diskriminering formes han altså at dette. Å se på samspillet mellom personen og subkulturen, samspillet inni subkulturen og samspillet mellom subkulturen og andre sosiale systemer kan hjelpe med å forstå i et systemisk perspektiv. Her ligger ikke fokuset på å *skille mellom* ulike kulturer, slik som spørsmålene over gjør. Det handler om å se hvordan ”alt henger sammen med alt”. Relasjonen til meg som sosialarbeider blir dermed også viktig å se på, idet vi gjennom relasjonen danner et sosialt system. Alt som skjer mellom oss er også påvirket av konteksten. En sensitivitet overfor opplevd diskriminering, herunder interseksjonalitet, vil således være en måte å være kultursensitiv overfor personen i hans situasjon. Uavhengig av om det er etnisk kultur eller gruppekultur vi snakker om.

Interseksjonalitet tar hensyn til kultur som én av faktorene. Hvis sosialarbeideren i det oppsøkende arbeidet møter en gutt som ser ut som en muslim, kan hun tenke seg at han har møtt på skepsis i samfunnet – på T-banen, på butikken eller gjennom retorikk i media. Å ha en bevissthet om dette handler ikke i første omgang om en kultursensitiv tilnærming, men det handler om å se samspillet mellom samfunnsholdninger og opplevde erfaringer. Å erkjenne at det finnes skepsis eller generalisering mot muslimer i samfunnet og se at han kan ha opplevd dette kan være viktig for samhandlingen fordi man anerkjenner hans subjektive opplevelser.

Interseksjonalitet som teoretisk kunnskap hos sosialarbeideren

En anti-diskriminerende praksis må forstå individuelle sosiale problemer som en del av en større sosial konstruksjon der ulikhet og undertrykkelse kan legge premisser for personens muligheter (Pedersen og Vollebæk 2006, 240). I den samlede profesjonelle kompetansen inngår bestanddelen kunnskap. Interseksjonalitet bør således forstås som kunnskap om strukturer rundt brukeren som virker undertrykkende eller marginaliserende. Feltarbeiderens relasjon med den unge mannen på Vaterland for eksempel, kan enten bidra til å styrke undertrykkende strukturer eller virke bevisstgjørende og styrkende (Pedersen og Vollebæk 2006, 240). Forstått slik skiller

interseksjonalitet seg fra den *sirkulære* systemiske tenkningen, ved at interseksjonalitet ser at årsaken ligger i strukturene og virkningen treffer mennesket. Allikevel vektlegger interseksjonalitet subjektets tolkning av omgivelsene og kan ikke sier å være positivistisk i den forstand.

Er interseksjonalitet som forståelse rettet mot individ eller samfunn?

Kunnskap om maktstrukturer som skaper sosial ulikhet kjennetegner det som kalles radikalt sosialt arbeid (Shulman 2013, 58). Utøvelse av sosialt arbeid kan med andre ord handle om en individfokuseret hjelperelasjon, samtidig som det med et radikalt perspektiv er preget av mer samfunnsarbeid for å bekjempe sosial ulikhet. I radikalt sosialt arbeid er man kritisk til ikke å anerkjenne tilfeller av undertrykkelse og problemdefineringen retter seg mot økonomiske, sosiale og politiske forhold (Shulman 2013, 58).

Interseksjonalitet plasserer seg dermed kanskje i en mer radikal retning innen sosialt arbeid. Problemstillingen spør om hvordan kultursensitivitet, herunder interseksjonalitet i dette avsnittet, er viktig for relasjonsarbeidet. Interseksjonalitet som en kritisk analyse av maktstrukturer vil kanskje være mer viktig for rammene for det oppsøkende arbeidet og ha betydning for dokumentasjonen. Utseksjonen gjør til Oslo kommune. På den annen side handler interseksjonalitet også om personens subjektive opplevelser av undertrykkelse og marginalisering på flere arenaer. Derfor kan det være viktig for relasjonsarbeidet fordi personen kan føle seg forstått og samhandlingen kan oppleves som mer troverdig når sosialarbeideren anerkjenner hans opplevelse.

Macey og Moxon argumenterte i 1996 for et perspektiv som ser på undertrykkelse av marginaliserte grupper, istedenfor et antirasistisk perspektiv som har fokus mest på etnisk diskriminering. Et perspektiv som ser på undertrykkelse istedenfor rasisme vil kunne inkludere å se på flere former for undertrykkelse (Macey og Moxon 1996, 309). Et "anti-undertrykkende" perspektiv ser på maktforskjeller og ulike grunner til undertrykkelse og kan sammenliknes med interseksjonalitet (Østby 2008, 53). Her kobles altså interseksjonalitet sammen med et anti-undertrykkende perspektiv i sosialt arbeid. Østby skriver at: "Satt på spissen kan vi si at både antirasismen og det brede ikke-undertrykkende perspektivet har de undertrykkedes erfaring som basis, mens

kulturperspektivet har forskerens perspektiv som utgangspunkt.” (2008, 57). Dette er en interessant tolkning. For å prøve å forstå personer som lever i ”utenforskapet” innebærer det å få kunnskap om hvordan det oppleves. Dette gjøres ved å høre personens erfaringer og erkjenne at mange, i samspill med strukturer i samfunnet, ikke klarer å finne sin plass.

Kap 6. Avslutning

I problemstillingen spurte jeg hvordan kultur er viktig for relasjonsarbeidet med krysskulturelle unge voksne i Uteseksjonens oppsøkende sosialt arbeid i Oslo, herunder Vaterland. Førforståelsen min var at det er viktig fordi det kan styrke tillit og virke anerkjennende. Jeg sitter igjen med en liknende forståelse, men anser i tillegg viktigheten av å reflektere over eget utgangspunkt, som mer viktig enn jeg gjorde før. Å være bevisst at man alltid har et utgangspunkt i seg selv som påvirker på godt og vondt kan gjøre at jeg har en mer åpen tilnærming og større sjanse for å unngå forhåndsdømming.

Det teoretiske grunnlaget for oppgaven har vært systemteori og mangfoldsperspektivet i sosialt arbeid. Oppgaven drøftet om kulturrelativisme kan gjøre det vanskelig å skille mellom rett og galt hvis man forstår på denne måten uten egen moral eller norm. Men at denne forståelsen som metode kan hjelpe med å forstå, selv om man ikke nødvendigvis må akseptere. En slik forståelse kan hjelpe relasjonsarbeidet fordi personen kan føle seg forstått og vi har bedre forutsetninger til å vite hva slags forventninger vi har til hverandre. Den kontekstuelle kulturforståelsen likner kanskje mest på kjennetegn fra systemteorien.

Interseksjonalitet kan brukes til å se på maktrelasjoner og gir utgangspunkt for å forstå personens opplevde erfaringer av diskriminering eller undertrykkelse på flere arenaer. Siden diskriminering er et aspekt i livet til flere krysskulturelle, kan den være nyttig for forståelse. Ved å vise at man ser og setter ord på at overlappende diskriminering er et fenomen kan dette være en måte å utvise empati på og en måte å skape tillit samtidig som samhandlingen kan oppleves troverdig. Jeg sitter igjen med tanker om at kulturbevissthet ikke bare handler om kultur i den forstand at det handler om etniske bakgrunn eller verdier og ideer som kommer fra ulike hold. Å være bevisst

kultur betyr å være bevisst *miljøet* rundt personen og hvordan det påvirker han. Sagt med andre ord så handler det om å se hvordan vi påvirkes i de sosiale systemene vi inngår i. Det er først i møte med majoritetssamfunnet at utenforskap oppstår og diskriminering oppleves. Som sosialarbeider representerer man på mange måter majoritetssamfunnet og hvordan jeg møter han kan derfor ha stor betydning for relasjonsarbeidet.

Litteratur

- Andersen, Patrick Lie og Anders Bakken. 2017. "Svenske tilstander" på Oslo øst? https://www.nrk.no/ytring/_svenske-tilstander_-pa-oslo-ost_-1.13427943 (18.04.17).
- Andersen, Patrick Lie og Anders Bakke. 2015. *Ung i Oslo 2015*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Berg, Anne-Jorunn, Anne Britt Flemmen og Berit Gullikstad. 2010. "Innledning: Interseksjonalitet, flertydighet og metodologiske utfordringer. I *Likestilte norskheter. Om kjønn og etnisitet*, red. Anne-Jorunn Berg, Anne Britt Flemmen og Berit Gullikstad. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Brodtkorb, Elisabeth og Marianne Rugkåsa. 2015. "Utfordringer for sosialt arbeid i dag". I *Sosialt arbeid. En grunnbok*, red. Ingunn.T. Ellingsen, Irene Levin, Berit Berg og Lise C. Kleppe. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bø, Inge. 2012. *Barnet og de andre*. 4. Utgave. Oslo: Universitetsforlaget
- Bårnes, Vibeke og Mariann Løkse. 2014. *Håndbok i kildebruk og referanseteknikker. Informasjonskompetanse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Crenshaw, Kimberle. 1991. "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and violence against women of Color". *Stanford Law Review Vol. 43* 6:1241-1299.
- Erdal, Børge. 2006. "Prolog". I *Ute/Inne. Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom*, red. Børge Erdal. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Erdal, Børge. 2006. "Rammer for oppsøkende sosialt arbeid". I *Ute/Inne. Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom*, red. Børge Erdal. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Erdal, Børge. 2006. "Roller som oppsøkende sosialarbeider". I *Ute/Inne. Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom*, red. Børge Erdal. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eriksen, Thomas Hylland. 2001. "Kultur, kommunikasjon og makt". I *Flerkulturell forståelse*, red., Thomas Hylland Eriksen. Oslo: Universitetsforlaget
- Dalland, Olav. 2014. *Metode og oppgaveskriving*. 5. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- NRK Dagsrevyen. 11.03.17. *Kriminelle gjenger i Oslo øst*. <https://tv.nrk.no/serie/dagsrevyen/NNFA02031117/11-03-2017#t=12m38s> (Hentet: 18.04.17).

- Fellesorganisasjonen (FO). 2015. *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere*. Hentet fra <http://www.fo.no> (08.04.17)
- Ghosh, Flora. 2007. "Magt og interseksjonalitet i sosialt arbeid". *Nordisk sosialt arbeid* 4:320-332.
- Gulbrandsen, Liv Mette. 2017. "Barn, oppvekst og utvikling". I *Oppvekst og psykologisk utvikling. Innføring i psykologiske perspektiver*, red., Liv Mette Gulbrandsen. 2. Utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gullestad, Marianne. 1989. *Kultur og hverdagsliv. På sporet av det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hagen, Gerd og Naushad Ali Qureshi. 1996. *Etnisitet i sosialt arbeid. Arbeid med etniske minoriteter i barnevern og sosial sektor*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Hammer, Torild og Christer Hyggen. 2013. "Ung voksen – risiko for marginalisering". I *Ung voksen og utenfor. Mestring og marginalisering på vei til voksenliv*, red., Torild Hammer og Christer Hyggen. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hollerud, Stine Marit Sundsbø. 2017. *Under brua. En kartlegging av unge menn som selger rusmidler på Vaterland*. Oslo: Oslo kommune, Velferdsetaten.
- Hutchinson, Gunn Strand og Siv Oltedal. 1996. *Modeller i sosialt arbeid. Fra ulike røtter til samme felt*. Oslo: Tano Aschehoug
- Klyve, Arne. 2006. "Marginalisering og forebygging". I *Ute/Inne. Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom*, red. Børge Erdal. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Klyve, Arne. 2006. "Oppsøkende sosialt arbeid i Norge før og nå. Et historisk overblikk, med samfunnsmessige og geografiske sideblikk". I *Ute/Inne. Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom*, red. Børge Erdal. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Macey, Marie og Eileen Moxon. 1996. "An examination of anti-racist and anti-oppressive theory and practice in social work education". *British Journal of Social Work* vol.26: 297-314.
- Midtbøen, Arnfinn H. Og Hilde Lidén. 2015. *Diskriminering av samer, nasjonale minoriteter og innvandrere i Norge. En kunnskapsgjennomgang*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- NOU 1980: 37. *Oppsøkende barne- og ungdomsarbeid*. Sosialdepartementet.
- Oltedal, Siv. 2013. *Kjønnsperspektiver i sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Oslo politidistrikt. 2016. *Parallellsamfunn? - Et politiblikk*. Oslo: Strategisk stab.
- Pedersen, Henning. 2006. "Overblikk anno 2005" i "Oppsøkende arbeid før og nå. Et historisk overblikk, med samfunnsmessige og geografiske sideblikk". I *Ute/Inne. Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom*, red. Børge Erdal. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Pedersen, Henning. 2016. *Kartlegging av oppsøkende ungdomsarbeid i kommunene 2015*. Oslo: Kompetansesenter for Rus, Velferdsetaten Oslo kommune
- Qureshi, Naushad Ali. 2009. "Kultursensitivitet i profesjonell yrkesutøvelse". I *Over profesjonelle barrierer. Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*, red. Ketil Eide, Naushad A. Qureshi, Marianne Rugkåsa og Halvard Vike. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Rugkåsa, Marianne, Signe Ylvisaker og Ketil Eide. 2017. *Barnevern i et minoritetsperspektiv. Sosialt arbeid med barn og familier*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Røkenes, Odd Harald og Per-Halvard Hanssen. 2012. *Bære eller bryte. Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker*. 3. Utgave. Bergen: Fagbokforlaget.
- Salole, Lill. 2013. *Krysskulturelle barn og unge. Om tilhørighet, dilemmaer, anerkjennelse og ressurser*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Skau, Greta Marie. 2015. *Gode fagfolk vokser. Personlig kompetanse i arbeid med mennesker*. 4. utgave. Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Skytte, Marianne. 2012. *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. Oversatt av Henrik Kjærum. 2. Utgave. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Strømsfors, Gus. 2006. "Rammer for oppsøkende sosialt arbeid". I *Ute/Inne. Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom*, red. Børge Erdal. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Statistisk sentralbyrå. 2008. <https://www.ssb.no/klasse/#!/klassifikasjoner/82>
(04.04.17)
- Thorbjørnsrud, Berit. 2009. "Kulturelle fortolkningsrammer". I *Mellom mennesker og samfunn. Sosiologi og sosialantropologi for helse- og sosialprofesjonene*. 2. Utgave, red. Marianne Rugkåsa. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Uteseksjonen. Ukjent dato. <http://www.uteseksjonen.no/oppsoekende-arbeid>
(18.04.17)
- Velferdsetaten. 2016. *Strategi 2016-2020*. Oslo: Oslo kommune, Velferdsetaten.

Kandidatnummer: 553

Velferdsetaten. 2017. *Nøkkeltall fra Uteseksjonen. April 2017*. Oslo: Oslo kommune, Velferdsetaten

Østby, Lene. 2008. "Rasisme eller kultur? Perspektiver i utdanningen av sosialarbeidere i Norge og England". *Fontene Forskning 1/08: 49-61*.

Ålund, Aleksandra. 2007. "Migration och socialt medborgerskap". Nordisk sosialt arbeid 04:280-294